

Gmina Sarnaki

Gmina Sarnaki o powierzchni 197,3 km² położona jest na wschodnim krańcu województwa mazowieckiego, 20 km od Łosic i 140 km od Warszawy. Siedziba gminy - Sarnaki, to miejscowość o bardzo starym rodowodzie. Początki istnienia Sarnak datuje się na czasy pogańskie, na miejscu dzisiejszej osady istniała przed wiekami "sadyba" Jadźwingów - jedno z wielu osiedli skupionych wokół Drohiczyzna. Drobnoszlachecka wieś uzyskała miano parafii w 1430 roku. Osada rozwijała się prężnie i w roku 1754 uzyskała tytuł miasta. W 1813 roku miasteczko zostało zniszczone przez wycofujące się spod Moskwy wojska napoleońskie. W 1869 roku Sarnaki utraciły prawa miejskie, co nie przeszkodziło rozwojowi osady.

Osiągnięcia Gminy Sarnaki w ostatnim okresie

1. Gmina Sarnaki znajduje się w czołówce wszystkich rankingów pod względem wykorzystania funduszy UE. Ostatni ranking ukazał się we (WSPÓLNOCIE Nr 45/895) gdzie gmina uzyskała 8 miejsce w kraju
2. Wyróżnienie dla Urzędu Gminy w Sarnakach, w konkursie organizowanym przez Tygodnik Siedlecki „Twój Urząd najbardziej przyjazny Urząd Gminy w regionie” w kat. „Za aktywność w pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej i innych źródeł zewnętrznych w 2007 roku.
3. Wawrzyn Podlasia 2007 konkurs organizowany przez Tygodnik Słowo Podlasia w kat. „Gmina Gospodarna”
4. Gmina była gospodarzem oraz współorganizatorem Dożynek Powiatowych 2008 odbywających się w Sarnakach. Dożynki należy uznać za bardzo udaną imprezę kulturalną oraz promującą produkty regionalne.
5. W 2008 roku Gmina Sarnaki przystąpiła do Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Tygiel Doliny Bugu”. Stowarzyszenia opracowało Lokalną Strategię Działania w ramach której będą realizowane Projekty w ramach Leader +. Turystyka piesza, rowerowa oraz kajakowa jest bardzo istotną formą turystyki w naszym regionie. Ten rodzaj turystyki pozwala na szybkie przemieszczanie się od miejscowości obfitujących w zabytki do obszarów najbardziej interesujących pod względem przyrodniczym.

Historia

Sarnaki są niewielką miejscowością leżącą na skrzyżowaniu ważnych traktów komunikacyjnych na wschodnim krańcu województwa mazowieckiego w części „wrzynającej” się pomiędzy województwa podlaskie i lubelskie, 20 km od powiatowego miasta Łosice. Brak konkretnych zapisów na temat prapoczątków dzisiejszej osady. Ślady najstarszego osadnictwa w obecnym powiecie łosickim pochodzą z okresu mezolitu i neolitu. W 1967 roku w Sarnakach odkryto cmentarzysko zawierające znaleziska archeologiczne z okresu wpływów rzymskich (II i III wiek po Chrystusie). Wykopalisko nie zawierało grobów mężczyzn, co zaowocowało hipotezą, że istniała na tym terenie oryginalna organizacja społeczna, w której dominującą rolę odgrywały kobiety.

Według przekazów na terenie dzisiejszych Sarnak istniała prastara „sadyba” pogańskich Jadźwingów należąca do skupiska osiedli wokół Drohiczyzna. Jednym z głównych wodzów Jadźwingów miał być człowiek o imieniu Sarnak. Wzmianka o nim jest jedną z legend tłumaczących nazwę miejscowości. Inna legenda głosi, że nazwa związana jest z występującą w okolicznych lasach ogromną ilością saren.

Najprawdopodobniej nazwa pochodzi od rodziny kolonistów Sarnickich lub Sarnackich herbu Ślepowron, którzy otrzymali te ziemie za zasługi w walce z Krzyżakami i na miejscu zniszczonej sadyby Jadźwingów założyli wioskę. Musiało to być przed rokiem 1430, gdyż w tym czasie w Sarnakach istniała już parafia i kościół. W tym okresie ziemie sarnackie były częścią średniowiecznej Litwy. W 1569 roku unia lubelska zjednoczyła Wielkie Księstwo Litewskie z

Koroną, w wyniku czego Sarnaki wraz z województwem podlaskim weszły w skład ziem koronnych. Sarnaccy cały czas zdobywali wpływy jako lokalni urzędnicy, obejmowali stanowiska sędziów i podsędków ziemskich i grodzkich mielnickich, poborców mielnickich – Sarnaki należały do ziemi mielnickiej. Rodzina Sarnackich powiększała się przez co automatycznie jej majątek ulegał rozdrobnieniu. Coraz mniejsze schedy nie dawały utrzymania potomkom założycieli i powodowały ich sprzedaż lub zamianę, w wyniku czego zaczęli się zmieniać właściciele Sarnak. Dobra ziemskie przejął Adam Kosiński h. Rawicz, kasztelan podlaski, po nim Wawrzyniec Rawicz – Witanowski, a następnie Butlerowie.

Butlerowie, którzy zapisali się swoją działalnością na stałe w dziejach miejscowości byli szlachtą wywodzącą się z Anglii. Pierwszym z rodu, który objął dobra sarnackie był hrabia Marek Butler dziedzic na Międzyzlesiu i Opolu, podkomorzy drohicki, starosta pryński, pułkownik królewski, poseł. Miał on ambicję podźwignąć Sarnaki z dwukrotnego zniszczenia, jakiemu uległy w trakcie napaści kozackiej a potem zarazy morowej. Dzięki staraniom Butlerów w 1716 roku Sarnaki otrzymały przywilej organizowania jarmarków, a w roku 1754 uzyskały prawa miejskie. Było to miasto prywatne – mieszkańcy musieli płacić czynsz właścicielowi. Przybywało w nim warsztatów, kramów kupieckich, zwiększała się liczba ludności, w tym żydowskiej. Po śmierci Butlera Sarnaki przejął w wyniku małżeństwa z Rozalią Butlerówną Antoni Ossoliński. Ród Butlerów zamieszkiwał Klimczyce będące centrum rozległych dóbr ziemskich (tzw. „klucza klimczyckiego”), w tym także Sarnak.

Okres prosperity miasteczka przyhamował trzeci rozbiór Polski, kiedy to w 1795 r. znalazło się ono na pograniczu dwóch zaborców Austrii i Prus. Ograniczyły się kontakty handlowe z miastami za Bugiem: Mielnikiem, Drohiczyńcem i Siemiatyczami, które znalazły się w innym zaborze.

Od 1809 roku, po zwycięstwach ks. Józefa Poniatowskiego nad Austrią, Sarnaki weszły w skład Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim znalazły się w granicach Królestwa Polskiego. Miasteczko znów zaczęło się rozwijać. Wznowiono stosunki handlowe z sąsiednimi miejscowościami. Powiększała się liczba ludności, głównie żydowskiej.

W 1813 roku niedobitki armii Napoleona wracające spod Moskwy zniszczyły i ogołociły miasteczko. W Sarnakach swego czasu krążyła legenda, że Napoleon we własnej osobie pojawił się przy istniejącym skrzyżowaniu obecnych ulic 3 Maja i Kolejowej gospodzie. Hr. Stanisław Ossoliński starał się podźwignąć Sarnaki z upadku. Odbudował dwór, postawił w 1816 roku kościółek pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa istniejący do dziś.

Ossoliński, chociaż dbał o Sarnaki większym sentymentem darzył swój majątek w Stredynii. Tam urządził dwór, w którym najczęściej przebywał i przyjmował gości. Sarnaki oddano w dzierżawę. Dzierżawca, a jednocześnie burmistrz miasteczka Michał Kobylski postawił na rozwój przemysłu, założono m.in. tkalnię. W 1832 roku znów zmienił się właściciel. W wyniku publicznej licytacji dobra klimczyckie, a w tym Sarnaki za kwotę pół miliona złotych polskich od zadłużonych Ossolińskich przejął hrabia Jan Łubieński. Niemal natychmiast przepisał je na hrabiego Stanisława Krasieńskiego. Ten ostatni zarządzał majątkiem 15 lat.

Po jego śmierci spadkobiercy odsprzedali dobra za 442 tys. złotych polskich rodzinie Podczaskich. Joachim Podczaski, pułkownik, weteran powstania listopadowego osiadł w Klimczycach. Był dobrym żołnierzem i patriotą, ale marnym zarządcą. Miasteczko znów zaczęło podupadać. Jego syn Bronisław był lepszym gospodarzem, przyczynił się do znacznego rozwoju odziedziczonego majątku. W Klimczycach wybudował okazałe siedziby i budynki gospodarcze, założył park krajobrazowy, rozbudował folwark w Chlebczynie. Pozostałością działalności Podczaskich w Klimczycach jest obecnie podworska oficyna, tzw „kasztel”. Dla brata Bronisława - Emiliana wybudowano w latach 1850-60 dwór w Sarnakach, obecnie siedzibę Nadleśnictwa. Dwór dzieliła od prywatnego miasta rzeka Sarenka.

W 1863 roku Sarnaki stały się terenem działań powstańczych. Młodzież zachęcona wizją uwłaszczenia wystąpiła przeciw zaborcy. Utworzyły się dwa oddziały powstańcze stacjonujące w lasach ruskowskich i zabużańskich. Mieszkańcy dostarczali powstańcom żywność. W sierpniu tegoż roku powstańcy stoczyli bitwę z wojskami Rosjan, po której Polacy zostali zmuszeni do wycofania się, a Rosjanie wkroczyli do miasteczka, które po ich wizycie zupełnie zubożało.

Skutkiem powstania było uwłaszczenie, które spowodowało, że w roku 1864 Sarnaki przestały być prywatnym miastem. Gospodarce to jednak wiele nie pomogło. W 1886 roku po 115 latach działalności miejskiej Sarnaki utraciły prawa miejskie i stały się częścią składową gminy Chlebczyn, utworzonej ze zlikwidowanej gminy Klimczyce. Przyczyną „degradacji” Sarnak była nie tylko podupadająca gospodarka, ale też i represje popowstaniowe. Carski ukaz odebrał prawa miejskie innym miejscowościom w Królestwie Polskim, m.in. pobliskiemu Janowowi i Łosicom.

W ostatnich latach XIX wieku Sarnaki znów zaczęły się rozwijać. Stało się to głównie dzięki przeprowadzeniu w pobliżu kolei żelaznej oraz założeniu w 1870 roku browaru, którego działalność zapewniła utrzymanie wielu rodzinom i spowodowała rozwój handlu z sąsiednimi miasteczkami, nie mówiąc już o prosperie wyszynków. Kolej wspomogła handel, powstawały sklepy spożywcze, olejarnie, młyny.

Na przełomie wieków zubożali w wyniku uwłaszczenia Podczascy rozprzedali majątek. Jednym z nowych właścicieli był Józef Szumer, który w latach 1902 -1905 zmodernizował i rozbudował browar. Udzielał się społecznie, m.in. poważnie przyczynił się do wyposażenia kościółka – pokrył koszt wystawienia tabernakulum. Był członkiem wydziału powiatowego Sejmiku Siedleckiego. W 1918 roku stanął na czele Komitetu Samoobrony, a po rozbrojeniu Niemców został pierwszym wójtem gminy Sarnaki. W 1905 roku powstało Kółko Rolnicze, w 1908 roku – urząd pocztowy, w 1910 – Kasa Oszczędności.

I Wojna Światowa spowodowała kolejny zastój gospodarki. Wycofujący się przed wojskiem niemieckim Rosjanie w 1915 roku zniszczyli browar, a Niemcy, którzy wkroczyli po nich zdewastowali i okradli miasteczko. Po odzyskaniu niepodległości życie gospodarcze i społeczne znów się uaktywniło. Istniejącą wcześniej gminę Chlebczyn przemianowano na gminę Sarnaki i osada stała się centralnym ośrodkiem mieszczącym władze. Była to jedna z większych zarówno pod względem obszaru, jak i liczby ludności gmin w powiecie. Obejmowała (wg. „Kroniki Sarnak” Jana Makaruka): 1 osadę, 19 wsi, 3 majątki wraz z utworzonymi na ich częściach parcelami oraz nadleśnictwo razem 10772 ha. Powstała Straż Ogniowa, Koło Młodzieży i inne liczne organizacje społeczne zakładane przez ludność polską i żydowską. Sarnaki zaczęły się rozbudowywać. Rozwój miasteczka przystopowały dwa wydarzenia. W lipcu 1920 roku Sarnaki kilkakrotnie najeżdżali, ograbiali i usiłovali „skomunizować” bolszewicy. W roku 1927 w sierpniu wybuchł pożar, w wyniku którego całkowitemu zniszczeniu uległa środkowa część Sarnak. Kilkadziesiąt rodzin straciło cały dobytek. Większość pogorzalców była narodowości żydowskiej. Część z nich wyjechała wtedy z Sarnak, część odbudowała domy.

Później, aż do II Wojny Światowej Sarnaki rozwijały się sukcesywnie.. Wybudowano Dom Ludowy mieszczący remizę strażacką i salę ze sceną do przedstawień amatorskich i zabaw. W 1927 roku powstał budynek VII – klasowej szkoły powszechnej. Wcześniej szkoła egzystowała w różnych prywatnych budynkach. W roku 1930 miasteczko liczyło ok. 200 domów mieszkalnych, a liczba ludności sięgała niemal 2 tysięcy, z czego ok. 1400 było pochodzenia żydowskiego. Żydzi praktycznie opanowali handel, posiadali większość sklepów, zarządzali Spółdzielnią Spożywców. Tworzyli gminę wyznaniową, która utrzymywała dwie bożnice: drewnianą i murowaną. Poza rabinem mieli też swojego sołtysa, który reprezentował ich w samorządzie. II Wojna Światowa diametralnie zahamowała rozwój miejscowości. W 1941 roku w pierwszym dniu wojny niemiecko – rosyjskiej Sarnaki zbombardowano. Jedna z bomb spowodowała pożar i znów, jak w 1927 roku, uległo zniszczeniu centrum osady. W spalonej części powstało tego samego roku getto, w którym Niemcy stłoczyli Żydów z Sarnak i przesiedlonych z innych miejscowości. Część osób zdołało uciec z getta i przy pomocy Polaków uciec za Bug, który stał się granicą państwową. Resztę wywieziono do Treblinki i zgładzono.

Od początku okupacji hitlerowskiej w okolicach Sarnak powstawały drużyny Związku Walki Zbrojnej, przemianowane w 1942 roku na Armię Krajową. W jej skład weszły też oddziały Narodowej Organizacji Wojskowej. Sławą cieszył się oddział majora „Zenona”, który szczególnie „dokuczył” okupantom. Pod koniec wojny teren Sarnak i okolice stał się poligonem doświadczalnym dla niemieckich rakiet V2. Wiosną 1944 roku miała miejsce spektakularna akcja przejęcia niewybuchu rakiety V2 i przesłanie jej do Warszawy, a następnie do Londynu, dzięki czemu udało się rozpracować broń, która miała być użyta do zniszczenia stolicy Wielkiej Brytanii. 14 maja 1995 roku odsłonięto w Sarnakach pomnik upamiętniający tę akcję udaną dzięki patriotycznej postawie mieszkańców regionu i poświęceniu oddziałów partyzanckich. Żołnierze Armii Krajowej po odzyskaniu niepodległości ziem wschodnich byli represjonowani przez Siły Bezpieczeństwa wspierane przez formacje NKWD z Armii Czerwonej. oWielu członków AK aresztowano i deportowano do Związku Radzieckiego. Pojedyncze oddziały konspirowały się aż po lata 50-te. Sarnaki po zakończeniu wojny zaczęły powoli wracać do normalności. Liczba ludności drastycznie zmalała w porównaniu z okresem przedwojennym, czego przyczyną była eksterminacja ludności żydowskiej. Pozostali przy życiu mieszkańcy starali się uczynić swoje życie znośnym w trudnych powojennych czasach. Powstała przetwórnia wocowo - warzywna, nadal nieźle prosperował browar. Browar nie tylko produkował piwo. Dzięki siłowni zainstalowanej do poruszania urządzeń browarnych nadwyżki elektryczności trafiały do domów mieszkańców aż do elektryfikacji miejscowości w 1957 r. Studnie głębinowe browaru pozwalały na doprowadzenie wody do wielu domostw. Browar był też przedsiębiorstwem zapewniającym najwięcej miejsc pracy w Sarnakach przez wiele lat. Ostatecznie został zamknięty w 1975 roku. Łączność ze światem zapewniło Sarnakom powstanie przystanku kolejowego. Dzisiejsze Sarnaki przypominają układem ulic, z centralnie położonym skwerem małe miasteczko. Są siedzibą Urzędu Gminy. Gmina ma charakter wiejski, ludność zamieszkuje 32 sołectwa. Wsie mają zwartą kolonijną zabudowę. Większość mieszkańców trudni się rolnictwem. Walory krajobrazowe gminy przyciągające turystów powodują, że wielu mieszkańców zaczęło utrzymywać się z usług dla przyjezdnych. Do istniejących już i rozwijających się ośrodków wypoczynkowych w miejscowościach nadbużańskich dołączyły liczne gospodarstwa agroturystyczne. Działają nieduże przedsiębiorstwa prywatne, jak tartaki, fabryczka zabawek, fabryczka opakowań, zakłady usługowe. W Sarnakach działają: Bank Spółdzielczy, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, kościół, szkoła podstawowa i gimnazjum, kilka sklepów

spożywczych i przemysłowych, Urząd Pocztowy, placówki kulturalne. Miejscowość rozbudowuje się, głównie w kierunku północnym, w stronę stacji kolejowej. Liczba ludności w gminie na koniec 2008 roku wynosiła 5277 osób. Sarnaki miały w tym czasie 1158 mieszkańców.

Turystyka piesza

Nadbużański Szlak Rowerowy liczący 420,8 km Wyżków – Hrubieszów, kolor niebieski. Przez naszą gminę szlak prowadzi od miejscowości Borsuki do m. Kózki, cały czas drogą prowadzącą nad rzeką Bug. W sąsiedztwie Szlaku Nadbużańskiego są usytuowane pozostałe szlaki turystyczne znajdujące się na terenie naszej Gminy, które pozwalają na bliższe obcowanie z przyrodą.

Ścieżka przyrodnicza „KÓZKI” posiada 7 przystanków położona jest na terenie rezerwatu ornitologicznego „KÓZKI”. Ścieżka przyrodnicza „TROJAN” posiada 6 przystanków, znajduje się nieopodal rezerwatu leśnego „ZABUŻE”, wytyczona jest na łąkach wokół malowniczego jeziora o nazwie Trojan. Jest to największe jezioro na terenie Parku Ścieżka „Przyrodniczo-leśna” Nadleśnictwa Sarnaki przebiega przez drzewostany leśnictwa Mierzvice, w tym przez część rezerwatu „ZABUŻE”. Na ścieżce znajduje się 16 przystanków o różnej tematyce. Każdy przystanek opatrzony jest tablicą informacyjną.

Szlak kajakowy

Nimirów-Drohiczyn-Nur - rzeka BUG, długość spływu 100 km, w zależności od umiejętności kajakarza trasę można pokonać w 4-5 dni. Na terenie naszej Gminy płyniemy przez miejscowości: Serpelice, Klepaczew, Zabuzze, Mierzvice, Kózki, Bużka, Binduga, Klimczyce.

Szlak rowerowy Serpelice-Zabuzze-Sarnaki-Serpelice 41 km, czas ok. 4 godziny. Trasa przebiega w całości na terenie naszej Gminy.

Trasa rowerowa lub piesza Serpelice-Gnojno-Serpelice dł. 31 km., czas potrzebny do przejścia trasy 6-7 godz., 3godz. rowerem. Przebiega przez dwie nasze miejscowości Serpelice i Borsuki.

Trasa krótka Serpelice-Borsuki-Dwór Zaścianek-Borsuki Las-Serpelice 20 km, całość trasy na terenie naszej Gminy.

Zabytki

• Kościół w Sarnakach

Drewniany kościół wybudowany w 1816r z trzema klasycystycznymi ołtarzami z początków XIX wieku. Teren przykościelny ogrodzony jest murem i podzielony na dwie części: południową i północną. W części południowej znajduje się kościół, trzy kapliczki z figurami Najświętszej Marii Panny, Chrystusa oraz św. Jana Nepomucena, grota skalna z figurą NMP wkomponowana w ogrodzenie, kamienny budynek dawnej kostnicy oraz dwa zabytkowe nagrobki z początku XIXw. W części północnej znajduje się wybudowana na początku XIX wieku murowana dzwonnica z trzema arkadowymi przejściami i prześwitami na trzy dzwony oraz aleja lipowa.

Kościół w Horoszkach Dużych .

Drewniany kościół wybudowany przez społeczność lokalną w 1933r i rozbudowany do obecnej postaci w 1944r. Jest to trójnawowa budowla drewniana z transeptem i wieżą. Obiekt ten jest postulowany do wpisu do rejestru zabytków ze względu na jego wartość historyczną oraz artystyczną.

Klasztor oraz Kościół w Serpelicach

Kościół pod wezwaniem św. Piotra i Pawła oraz przyległy do niego Klasztor Ojców Kapucynów nie są budowlami charakteryzując się odległą metryką powstania (zostały zbudowane tuż po II wojnie), jednak znaczenie kulturowe, estetyczne i krajobrazowe całego założenia zasługuje na uwagę.

Kalwaria Podlaska w Serpelicach

Droga Krzyżowa na Kalwarii Podlaskiej

• **Zespół dworski w Sarnakach**

Murowany dwór wybudowany w 1830r należący niegdyś do właścicieli Sarnak, przebudowany w późniejszym okresie, obecnie jest w posiadaniu Nadleśnictwa Sarnaki.

Zespół dworsko-parkowy w Klimczycach (Kasztel)

Wybudowany w 1840r w stylu gotyku angielskiego zachowany do dzisiaj w dobrym stanie. Budynek dworu otacza park krajobrazowy, w którym zachowały się alejki, polany, staw oraz liczny starodrzew. Na obrzeżach parku zlokalizowana jest drewniana oficyna oraz figura NMP.

Zespół dworsko-ogrodowy w Zabużu

Obejmujący dwór zbudowany w ok. 1890r, resztki parku i ogrodu oraz zabudowę gospodarczą. Na zespół składa się budynek dworu, stajnia, stróżówka, resztkowo zachowany starodrzew parku, aleja dojazdowa-lipowa oraz szpalery starodrzewu okalające dwór i ogród.

• **Browar w Sarnakach**

Browar swoje początki istnienia datuje na XVIIIw. Zakład z prawdziwego zdarzenia powstał w 1870r a jego właścicielem był Walerian Arnold. W 1902r właścicielem został Józef Szummer i właśnie to dzięki niemu browar zawdzięcza obecny kształt. Po II wojnie zarządcą zakładu stał się Kisiel a zastępował go Krzymowski a nad procesem warzenia czuwał Pirwitz, kolejnymi zarządcami były Warszawskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze, Zakłady Przemysłu Terenowego w Siedlcach a później w Łosicach, siedlecki oddział Spółdzielni Ogrodniczej. W połowie lat 60-ych w Sarnakach powstała przetwórnia owocowo-warzywna, która była faworyzowana przez dyrektorów a browar powoli szedł w zapomnienie. Dziś zabudowania browarne coraz bardziej popadają w ruinę.